

Tipologija porodica V. St. Karadžića i V. Bogišića

Prof. dr Cvetko Kostić

I

Vuk St. Karadžić (1787—1864) i Valtazar Bogišić (1834—1908) bili su začetnici više naučnih disciplina kod Srba i Hrvata, a između ostalog su začetnici i sociologije sela i sociologije porodice.

Njihov naučni rad je zasnovan na izvanrednom poznavanju sela i seljaka njihova vremena, ali i na solidnoj metodi proučavanja. Od posebnog je značaja za sociologiju porodice to što je u njihovo vreme *zadruga* bila raširena kao oblik porodičnog života, i što su obojica u svome naučnom radu ovom obliku posvetili osobitu pažnju. Između ostalog oni su prikupili ne samo obilan materijal o seoskim porodicama svoga vremena, već su izvršili i prve *tipologije* naših porodica, a ta je činjenica za nauku vrlo važna. U ovom se pogledu njihov rad prepliće i dopunjava i predmetom i metodom.

Upravo pitanje tipologija porodica koje su izvršili Vuk i Bogišić, predmet su rasprave ovoga rada. U njemu će se najprvo raspraviti priroda tih tipologija, a uzgred će se baciti izvesna svetlost i na tipove složenih porodica u Velikoj Kabiliji i kod Arbanasa. Ovo je zanimljivo učiniti već i zbog toga što je Vuk verovao da je *zadruga* raširena samo kod Srba, a Bogišić je dokazao da je ima i kod Hrvata, pa i kod Arbanasa, a s pravom je verovao da je ima i kod Berbera u Velikoj Kabiliji. S ovim problemom u vezi prethodno će se ispitati još neka pitanja, osobito one terminološke prirode.

Na tim osnovama zasnovan, ovaj rad ima sledeće delove: 1. *spor oko termina*, 2. *Vukova tipologija seoske porodice*, 3. *tipologija porodice Bogišića u Srba i Hrvata*, 4. *tipovi porodice sličnih zadrugi u Arbanasa i u Berbera*.

Tek posle analize same pojave, u *zaključku* se može govoriti što je u njoj zajedničko u raznih naroda a što je različito.

II

Za porodicu i njezine razne oblike, kao i za pojam porodične zadruge, još od ranije postoje razni termini. Upotrebljavani termini u Srba i u Hrvata

bili su »kuća«, »velika kuća«, »skupčina«, »familija«, ili su se upotrebljavali strani termini — kao latinski *communio*, nemački *Hausgenossenschaft* ili *Hausgemeinschaft* ili francuski *communauté de famille* ili engleski *family community* i sl.

Za porodicu tipa *plures familiae in eadem domo* (*more Serbico*), termin *zadruga* u nauci je proširio naročito Karadžić posle 1818. godine, dok su *Graničarski statuti* iz 1734. i 1735. za ovaj tip porodice upotrebljavali termin *communio*, ili nemački *Hauskommunion* i sl. U toku devetnaestoga veka termin *zadruga* upotrebljava *Građanski zakonik Srbije* (1844) i *Zakonik Hrvatske* (1870), čiji čl. 1 ovako definiše *zadrugu*: »Više obitelji ili kućana, koji na jednom domu i pod jednim gospodarem žive i zajedno rade, to jest obrađuju nerazdijeljene nepokretnosti i zajedno uživaju plodove njihove, sačinjavaju onu patrijarhalnu svezu, koja se *zadruga* zove«.

Bogišić se najpre kolebao u pogledu potrebe ovoga termina, da bi ga 1884. definitivno usvojio. Pred kraj prošloga veka i u toku ovoga usvojila ga je i većina naučnih radnika, a izbjegavali su ga samo pojedinci (na primer Barada mesto njega upotrebljava izraz »rodbinsko-dvorna zajednica«¹). Mažuranić definiše *zadrugu* kao »vrstu zajednice obiteljske, navlastito seljačke, zemljoradničke«,² a Mandić piše: »Budući da je ovaj naziv već postao običajan u našim krugovima i tako stekao pravo građanstva, može se zadržati kao termin, kojim će se označiti posebni demokratski oblik rodbinsko-imbivinske zajednice«. Isti autor predlaže *kućna zadruga* kako bi se izbeglo mešanje sa raznim proizvodno-potrošačkim kolektivima.³

Danas se može tvrditi da je u nauci usvojen termin *zadruga* za poseban oblik porodice, i to ne samo u nas nego i u svetu.⁴ U isto vreme je to i potvrda učenja Karadžića i Bogišića o tome problemu.

III

Karadžić razlikuje dva tipa seoske porodice, koji su bili rašireni u njegovo doba. Ti tipovi su: inokoština i *zadruga*.

Reč *inokosan* Vuk prevodi na nemački sa *einzeln*, »bloss mit seinem Weib und Kind im Hause« i latinski sa »sine cognatis cum sola uxore et liberis digens«, a inokoština je »vita cognatis destinata«. Za pojam *zadruga* data su i neka njena opisna svojstva i primeri. »Po trideset čeljadi slušao sam u Srbiji da se nalazi u jednoj kući; ali su mi u Dalmaciji i Kosovu pokazali čovjeka iz sela Radjana, po prezimenu Trifunovića, koji ima šezdeset i dvoje čeljadi, među kojima je trinaest žena s muževima i dvije udovice«. On dalje ovako prikazuje život u takvoj *zadrugi*: »O božiću i krsnom imenu i kad koga žene, sastanu se svi u kući, a onako žive po planini i po polju, a starješine ponajviše u mlinu.«

Veoma važna ustanova *zadruga* je *starešina*.

Položaj i ulogu *starešine* Vuk prevodi sa rečima »kutnji *starešina*, *das Oberhaupt der Famillie, im Hause, caput familias patriarcha*«, a zatim definiše: »Kutnji *starešina* vlada i upravlja kućom i svim imanjem, on naređuje

¹ Barada, M.: *Starohrvatska seoska zajednica*, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1957, str. 15.

² Mažuranić: *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik*, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1918—1922.

³ Mandić, O.: *Bratstvo u srednjovjekovnoj Hrvatskoj*, Zagreb, Historijski zbornik, V, 1952, str. 237.

⁴ Sicard, E.: *La zadruga sudslave dans l'évolution du groupe domestique*, Paris, 1943.

djetiće i momčad kuda će koji ići i šta koji raditi i on prodaje (s dogovorom kućana) što je za prodaju, i kupuje što treba kupiti; on drži kesu od novca, i brine se kako će platiti harač, porezu i ostale dacije«. Nadalje se prikazuju svakidašnje dužnosti starešine: »Kada se moli Bogu, on počinje i svršuje. Kad ima kojekakvih gostiju u kući, starješina se sam s njima razgovara, i on s njima ruča i večera. . .«⁵

Veoma je važno i pitanje kako se postaje starešinom. »Starješina nije svagda najstariji godinama u kući; kad otac ostari, on preda starješinstvo najpametnijemu svome sinu (ili bratu ili sinovcu), ako će biti i najmlađi, onda kućani izaberu drugoga.«⁶ Pored ostalog ove Vukove reči imaju i teorijsku vrednost jer ona pokazuju, između ostalog, i vrstu *autoriteta* starešine u zadrugi. To nije bio pravi *autoritas* koji je uključivao u sebe i pravo života i smrti nad članovima (*ius vitae ac necis*), već je to bio u krajnjoj liniji autoritet svoje vrste do koga se dolazilo izborima (*potestas delegata*).⁷

Principium divisionis Vukove podele seoskih porodica na inokosnu i zadržnu jest broj članova u njoj, ali i vrsta autoriteta koji ima starešina. Prvi princip podele je jasno izveden, dok drugi nije; za njega se daju samo neki elementi prema kojima se o njemu može zaključivati. Ovu tipologiju porodice donekle dopunjava Vukova tipologija brakova. Tu je princip podele donekle drugačiji, jer je osnovna volja bračnih drugova da sklope brak ili, kako on kaže, *ženidbu*. Ako je slobodna volja izostala a brak je sklopljen mimo volje jednoga člana, obično žene, onda je to *otmica*. U Vukovo vreme otmica je bila dosta čest način sklapanja braka. No na volju bračnih drugova u prvom se slučaju nije mnogo gledalo, jer »... u Srbiji i danas dosta puta isprose i dovedu djevojku, a niti je momak video nju, ni ona momka, nego se roditelji gledaju i dogovaraju. Kada otac ženi sina, on ne gleda toliko na djevojku, koliko na ljude od kakovi je, niti djevojka smije kazati ocu ili bratu, da neće poći za onoga, za koga je on daje. Tamo se još ne traže novci uz djevojku, nego se za nju daju, n. p. bratu čizme, ili dječermu, materi kakvu aljinu; tako i sestri i svima ostalim po nešto, a osobito novac. U Srbiji su prije nekoliko godina tako mnogo iskali za djevojke da se siroma čovek nije mogao oženiti.«⁸

To je bilo vreme kada su *otmice* devojaka bile vrlo česte. »U Srbiji su se otimala djevojke do našeg vremena. Mlada su momčad vrlo rado išla u otmicu, i često su nudili jedan drugoga: 'Ajde, more, da ti otmemo tu ili onu djevojku'. U otmicu se ide s oružjem kakogod na vojsku. Kao što otmičari dovrebaju djevojke kod stoke, ili kad pođe na vodu, pa je uhvate i odvedu, a kadšto udare na kuću noću (kao hajduci), pa obiju kuću i svežu djevojačkog oca i braću, dok nađu djevojku i odvedu... Crni je Đorđije bio zabranio otimati djevojku: izdao je zapovijest da će svakog momka za koga otmu djevojku pogubiti, popa, koji vjenča otetu djevojku, obrijati (raspopiti); kuma, devera i starog svata šibati, a ostalijem otmičarima svakome po 50 batina udariti.«⁹

To je uglavnom suština Vukova učenja o ovom pitanju.

⁵ Karadžić, V. St.: *Srpski rječnik*, Beograd, Državna štamparija, 1896. (Pod »Starješina«)

⁶ Karadžić, V. St., *isto*.

⁷ Kostić, C.: »O autoritetu u porodici«, *Glasnik Etnografskog instituta Srpske akademije nauka i umetnosti*, IX—X, Beograd, 1961, str. 38.

⁸ Karadžić, V. St., *isto*. (Pod »Ženidba«)

⁹ *Isto*. (Pod »Otmica«)

IV

Bogišić je dao potpuniju tipologiju naših porodica svoga doba.

Prvi od tih tipova je *porodična zadruga*, za koju on tvrdi: »blagodareći prirodi izvesnih sastavnih elemenata ove porodice, koji su izazvali refleksije kako kao pravnika tako i sociologa uopšte, nijedna druga socijalna ustanova slovenska, izuzimajući ruski m i r, nije bila toliko predmet studija pisaca zapadne Evrope«. ¹⁰ Zadrugni tip porodice Bogišić definiše ovako: »To je skup seoske porodice, koji sastavljaju više braće, braće od stričeva ili udaljenih srodnika, sa ženama i decom, ako ih imaju.« ¹¹ Pored zadružne porodice po srpskim i hrvatskim selima je raširen i tip *inokosne* porodice. To je »prosta seoska porodica, u kojoj je samo muž, žena i njihova deca«. Ova porodica se »na dvoje razlikuje«. Prvi varijetet »ne stoji ni u kakvoj svezi sa običajem« i on nastaje kad zadruga »spadne na inokoštinu zbog istražnja ostalih članova ili zbog slučajnog razdeljenja«. Važno je pri tome napomenuti da ovaj varijetet »potencijalno ima jednake zakone sa zadrugom«, jer kada se umnoži broj članova, u njemu će »vladati ista pravila kao u svakoj zadrugi«. Ali kod drugog varijeteta to nije slučaj: to je »porodica koja obično sa ženidbom počinje« i koja se dalje razvija i deli kao i »svakidašnja porodica u gradu«. ¹² Pored ova dva seoska tipa porodice, po gradovima su raširena još dva druga tipa, i to tip gradske i tip muslimanske porodice.

Prva je »slična u svojim glavnim crtama porodicama sviju evropskih gradova«, dok su »u muslimanskoj porodici izvršene znatne modifikacije zbog verskih elemenata, a među ovim elementima poligamija igra glavnu ulogu.« ¹³ Ipak se ne može tvrditi da po gradovima živi samo jedan tip porodice, jer »time mi nećemo da odričemo, da u varošima i varošicama srpskim i hrvatskim nema porodica na narodnom osnovu sa svim sličnih seoskim porodicama.« ¹⁴

S obzirom na članove koji je sastavljaju, gradska porodica »u svemu je slična inokoštini, jer se ona sastoji od muža, žene i njihove dece«. Ona je po obliku slična gradskoj porodici jer i jednu i drugu čine samo muž, žena i deca. Bogišić je gledao da što bolje utvrdi osobenosti ne samo zadruge i gradske porodice, već i inokoštine, i to naročito u Crnoj Gori, gdje je sam vršio terenska ispitivanja. ¹⁵ Ovakva ispitivanja on je uporedo vršio i u Hercegovini i u Albaniji. ¹⁶

I ovog puta je Bogišić metod istraživanja prilagodio terenskim prilikama, pa bi prema sastavljenom upitniku postavljao pitanja svojim izvestiteljima. Izvestitelji su bili ljudi koji najbolje poznaju narodni život i koji su učestvovali kao glavari u narodnom sudstvu i upravi. S obzirom da veliki dio crnogorskih i brđanskih plemena nije bio oslobođen od Turaka, Bogišić je vršio anketu uporedo za Crnu Goru, Hercegovinu i Albaniju, prema administrativnoj pripadnosti. ¹⁷

¹⁰ Bogišić, V.: *De la forme dite inokosna de la famille rurale chez les Serbes et les Croates*, Paris, 1884.

¹¹ Bogišić, V.: *Pravni članci i rasprave*, I, Beograd, 1927, str. 170.

¹² Isto.

¹³ Bogišić, V.: *De la forme dite inokosna de la famille rurale chez les Serbes et les Croates*, cit. delo.

¹⁴ Isto, str. 35.

¹⁵ Isto.

¹⁶ Martinović, N. S.: »Valtazar Bogišić«, *Istorija kodifikacije crnogorskog imovinskog prava*, Cetinje, 1958, str. 90.

¹⁷ Isto, str. 92.

U stvari terenski rad u novoj sredini brzo je uverio Bogišića da je njegov *Naputak*, koji je ranije sastavio i objavio (*Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slovena*, Zagreb, 1874), u ovim uslovima ne bi dao najbolje rezultate. Zbog toga je sastavio novi upitnik, jer je uvideo »da za Crnu Goru treba daleko opsežniji upitnik nego za prethodna proučavanja. Zato je napravio novi upitnik koji je imao preko 2 000 pitanja.«¹⁸ Između ostalih delova o raznim oblastima prava, u upitniku je velika pažnja posvećena i užoj porodici (113 pitanja), široj porodici (74 pitanja), srodstvo izvan kuće (61 pitanje), diobi porodice i zadruge (40 pitanja) itd.

Analiza teksta ovoga upitnika između ostalog pokazuje na kojima je pitanjima i koje je probleme Bogišić želeo ovom anketom da utvrdi ili proveriti. Na primer, to su obaveštenja o sledećim problemima: utvrđenje celibata (»ljudi koji žive sami samcati«), vreme trajanja veridbe, slučajevi »obeščašćenja verenice«, otmica, posledica »ako se pokaže da nevesta nije sačuvala svoju djevojačku čistoću do udaje«, kako se gleda »na onoga koji razmeće vjeru«, pitanje otmice djevojke (»biva li s dogovorom djevojke ili protivu njene volje«), do koga se stepena srodstva po narodnom shvatanju može »grešno uzimati«, da li se ljudi »žene običnije iz svoga sela i predjela ili iz daleka«, radi kojih uzroka . . . mogu Muhamedovci otpuštati svoje žene«, mogu li »djeca imati svoje posebno imanje od roditeljskoga«, položaj nezakonite dece, položaj slugu u porodici, da li ima . . . robova u kućama Turaka ili Hrišćana itd. Iz spiska pitanja o »širokoj porodici« vidi se koja su pitanja Bogišića najviše interesovala. Na prvom mestu želi utvrditi da li »braća oženivši se ostaju još i tada u jednoj kući«. Na to se nastavlja jedno od osnovnih pitanja — odnos zadrugara prema zajedničkoj imovini. Zatim dolaze pitanja o »stvarima kojima žene same raspolažu« u zadruci, i o primanju »kakvih tuđih osoba u zadrugu« itd. Pitanje bratstva, roda i plemena takođe je našlo svoje mesto u upitniku. Bogišića interesuje ne samo »ima li bratstvo svoga glavara«, već i pitanje »ima li kakav širi savez krvi nego što je bratstvo«, te koliko obično tih manjih grupa ili bratstva ima u široj grupi ili plemenu itd.

No i anketa provedena prema *Naputku* i objavljena u Zagrebu 1874. godine daje mnogo materijala o životu raznih tipova porodice, osobito zadrugne i inokosne porodice. Tu se iznosi originalan materijal o svim stranama zadrugnog života i pravi se razlika između zadruge i inokostine. Na primer, iz odgovora se vidi od kolikog su značaja za izbor starešine njegova životna, pol i lična svojstva. »Starješinom biva obično stariji čovjek«. To treba da je »vješt radnik i pametan gospodar«, treba da je »najbolji ustalac, da je pravičan, da čuva dobro kućne novce, da je mudar i dobar na zubu, da umije kućane prema vlastima dobro zastupati i braniti«. Retki su slučajevi da je žena starešina u kućnoj zadruci jer dok je »u kući odraslih i savjesnijih ljudi, tu ženske ne zapovjedaju«. Isto je tako veoma važno i pravo zadrugara da smene starešinu; u raznim su krajevima i različiti razlozi zato. U Lici »zadruga može domaćina lišiti te časti, kad kućom dobro ne upravlja«. U okolini Makarske zadrugari mogu smeniti starešinu »ako se pokaže raspikućom, pijanicom«, dok u Hercegovini, Boki i Crnoj Gori domaćin može biti lišen te časti »kad bi se javno vidjelo da neku od kućne čeljadi bolje ljubi, a neku više mrzi«.¹⁹ Isto

¹⁸ Bogišić, V.: *Upitnik ankete za opisivanje pravnih običaja Crnogoraca*, Cetinje, 1964, str. 3.

¹⁹ Bogišić, V.: *Građa u odgovorima iz različitih krajeva Slovenskog Juga*, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1874, str. 31, 47 i dr.

su tako brojni i podaci koji prikazuju razne strane života u tipu inokosne porodice.²⁰

Pitanje raznih tipova porodice, i to ne samo kod slovenskih naroda, Bogišića je veoma interesovalo celoga života. O tome govore razni njegovi zapisi i zabeleške.

V

Osobiti tipovi porodice nisu samo osobenost naših naroda. Kasnija proučavanja su pokazala da se zadržani tip porodice, ili njemu veoma sličan tip u modificiranom obliku nalazi i među istočnim narodima,²¹ kod Berbera u Sjevernoj Africi²² i u Arbanasa.

Problem porodične zadruge u Arbanasa i Berbera nije izmakao naučnoj pažnji Bogišića. Porodičnu zadrugu Arbanasa on je nastojao da prouči istim postupkom i uporedo sa proučavanjem porodice u Crnoj Gori.²³ Pored toga njega je posebno interesovalo običajno pravo, pa je u njegovoj ostavštini pronađen zbornik toga prava — *Kanun Leke Dukađina* — koji je objavljen kasnije.²⁴ Po propisima ovoga običajnog prava, autoritet starešine »velike porodice« je nesumnjiv i veoma jak. Žena je u ovom tipu porodice veoma potčinjena; a njenom braku isključivo odlučuje otac — koji žensko dete može udati kad hoće, »pa i pre nego se rodi«. Pravo na razvod braka ima samo muž. Žena praktično ne nasleđuje ništa, jer je pri nasljeđivanju »preči i najudaljeniji bratstvenik, 20. i 24. stepena srodstva, od kćeri ili sestre«. Pored »velike porodice«, kolektivnu zemljišnu svojinu mogu imati i bratstva i plemena. O tome se u članu 57. *Kanuna Leke Dukađina* govori ovako: »Arbanasi imaju dve vrste zajedničke zemlje (tzv. komunice), bratstveničku i plemensku«. O zajedničkim poslovima bratstva, odnosno sela i plemena, rešavaju njihove skupštine, a članovi ovih skupština su isključivo muškarci.²⁵ Slični odnosi vladaju i u »velikoj porodici« Berbera u Kabiliji.

Krajem prošloga i početkom ovoga veka u nauci su bila česta proučavanja kabilske porodice. To je vreme kada su se počeli izdavati razni »kamuni« o selima svih krajeva. Bogišić je naročito bio zainteresovan životom alžirskog plemena Kabila. To je pleme koje živi zadržanim životom čija je porodica slična srpskohrvatskoj zadrugi. Štaviše, u aprilu 1905. godine Bogišić je išao u Alžir da proučava ovu zadrugu. Bio je sastavio i nacrt proučavanja o »broju članova kuće, prelazu iz male u veliku porodicu i srodstvo«. Za kratko vreme koliko je ostao u Alžiru, on je skupio ponešto materijala »ali nije uspio za života da ga obradi«.²⁶

Mnogo kasnije (1964. i 1965. godine) pisac ovih redova je boravio u Kabiliji i imao prilike da proučava i običajna prava (*canouns*) i porodičnu strukturu ovoga naroda. Pri tome pada u oči velika sličnost plemenskog društva između Albanaca i Kabila, kao i između alžirske »velike porodice« (*famille e madhe*) i kabilske »velike porodice« (*takhkamt*), odnosno arapske *kharrouba*.²⁷

²⁰ Isto, str. 43, 194, 376 itd.

²¹ Engels, F.: *Porijeklo porodice privatnog vlasništva i države*, Zagreb, 1958, str. 68.

²² Michel, A.: »Fonction et structure de la famille«, *Cahiers internationaux de sociologie*, Paris, 1960, p. 113.

²³ Bogišić, V.: *Upitnik ankete za opisivanje pravnih običaja Crnogoraca*, cit. delo.

²⁴ Nedeljković, B.: »Kanun Leke Dukađina — Arbanaško običajno pravo, (iz rukopisa zaostavštine V. Bogišića), *Anali pravnog fakulteta u Beogradu*, Beograd, 1956, br. 4, str. 442.

²⁵ Kostić, C.: *Sociologija sela*, Beograd, 1969, str. 210.

²⁶ Martinović, N.: cit. delo.

²⁷ Kostić, C.: »Transformation des communautés rurales en Yougoslavie et en Algérie«, *Cahiers internationaux de sociologie*, Paris, XLIII, 1967, p. 109.

Sve to pokazuje da je Bogišić bio u pravu kada je svoje posljednje napore usmerio na proučavanje ovoga zaista interesantnoga i značajnog fenomena, tj. na proučavanje istih ili sličnih tipova porodica u dvema posve različitim sredinama.

VI

Analiza rada za proučavanje porodice Karadžića i Bogišića pored ostalog pokazuje da su oni dali osnove našoj tipologiji seoskih porodica. Karadžić je utvrdio dva tipa tih porodica: *zadrugu i inokosnu porodicu*, i u prilikama u kojima je radio i sa kojima se borio dao je njihove pravilne definicije i odredio njihove tipove. To je naravno imalo i svojih nedostataka, koje je Bogišić dobrim delom otklonio. Bogišićeva tipologija je potpunija od Vukove, jer pored seoskih tipova porodice ona obuhvaća i gradske, tj. pored zadrugnog i inokosnog tipa porodice ona obuhvata još i gradsku i muslimansku porodicu. Vukov i Bogišićev postupak svrstavanja porodica u tipove je sličan; oni su odabrali porodice po njihovim bitnim elementima i razlikama, a zanemarili su ono što je među njima različito. Prema tome, njihova podela porodica na tipove odgovara stvarnom stanju, te nije neka apstrakcija.

Ovom bi se postupku ipak mogli učiniti i izvesni prigovori, i to ne toliko u pogledu podela na zadrugnu i inokosnu porodicu koliko stoga što su sve gradske porodice raspoređene u jedan tip. Pitanje je da li je i naša gradska porodica i tada bila »slična u svojim glavnim crtama porodicama sviju evropskih gradova«, kako je tvrdio Bogišić. Može se naime prigovoriti da je ovakva slika naše porodice po gradovima u to vreme bila veoma uprošćena, jer ta podela nije vodila računa o različitim tipovima naših gradova iz toga vremena i o klasnim raslojavanjima u njima.

To je već bilo vreme kada se u našim gradovima formirala buržoazija različitoga etničkoga porekla i ekonomske snage, ali su u njima bili već zastupljeni i drugi društveni slojevi: radnici, doseljenici sa sela itd. Samo porodica onoga dela buržoazije koji su po našim krajevima formirali strani etnički elementi — Nemci, Jevreji, Italijani i Mađari — bila je stvarno slična porodicama »evropskih gradova«; međutim, porodice po raznim našim krajevima — tamo gde se formirao i prevladavao duh i mentalitet »čaršije« — bila je ipak nešto drugo.

No ovo ne umanjuje bitno zasluge Vuka i Bogišića. To samo pokazuje teškoće s kojima su se oni morali boriti pri sastavljanju tipologije naših porodica ovoga doba. Utom pogledu oni su učinili dosta, jer su posmatrali činjenice onakve kakve jesu, i uopštiti ih dozvoljenim naučnim postupkom.

Summary

A TYPOLOGY OF FAMILIES BY VUK STEFANOVIĆ KARADŽIĆ AND VALTAZAR BOGIŠIĆ

Vuk Stefanović Karadžić (1787—1964) and Valtazar Bogišić (1834—1908) were pioneers of several scientific disciplines among the Serbs and Croats, and among others of family sociology. Their work on the typology of South Slav families is important. This paper analyzes their work in that region, and is divided into the following sections.

Introduction

I Conflict over Terms

II Vuk's Typology of Rural Families

III Bogišić's Typology of Serbian and Croatian Families

IV Albanian and Berber Types of Families Similar to the Joint Family, and Conclusion.

After discussing the question of family terminology, which was disputed during the whole 19th and the first half of the 20th century, the author turns to Vuk S. Karadžić's family typology. Vuk distinguished between two types of village family: the joint family (*porodična zadruga*) and the nuclear family (*inokosna porodica*). The first type was composed of several nuclear families, i.e. families composed only of the husband, wife and their children. Bogišić later accepted the foundations of this typology, but considerably expanded it. Thus his typology includes the joint family, the nuclear family, the town family and the Moslem family.

In his many works V. Bogišić provided much material on each of these types of family. But in his works there is also much material on the »large families« in Albania and among the Berbers. These types of families are fairly similar to the joint family among the South Slavs.

Резюме

ТИПОЛОГИЯ СЕМЕЙСТВА В. СТ. КАРАДЖИЧА И В. БОГИШИЧА

Вук Ст. Караджич (1787—1864) и Бальтазар Богишич (1834—1908) родоначальники многих научных дисциплин у сербов и хорватов в том числе и социология семейства. Кроме того, весьма значительны и их произведения по типологии семейства у южных Славян. В настоящей статье анализируются их труды из этой области. Труд состоит из следующих разделов: Введение, Опоры из-за терминов, типология крестьянских семейств В. Караджича, Типология семейств у сербов и хорватов В. Богишича, Типы семейств сходных общинам у албанцев и берберов и Вывод.

После рассмотренного вопроса в связи с семейными терминами обсуждаемого в течение всего прошлого и в первой половине текущего столетия, автор переходит к типологии семейства В. Ст. Караджича. Он различает два типа в селе: семейный коллектив и одиночное семейство. Первый тип включает в себя больше одиночных семейств, т. е. семей в числе которых муж, жена и их дети. Эту типологию в основном принял позднее и Богишич которую он значительно дополнил. Таким образом, его типологией охвачен тип кооперативного семейства и одиночного семейства а также и тип городской и мусульманской семьи.

Этот ученый в своих многочисленных произведениях ставил обширный материал о каждом из указанных типов семейства. Но в его посмертных произведениях находим также обширный материал о »больших семействах« в Албании и у берберов в Кабилии. Эти виды семейства во многом напоминают общину у южных Славян.